

УДК 371.315.6:51

Андрій Зельницький,
кандидат педагогічних наук, професор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-3910-7329

Олег Заболотний,
кандидат військових наук, доцент
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського
ORCID ID 0000-0002-5950-5068
DOI: 10.33099/2617-1775/2020-01/147-162

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЗМІН У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто тенденції подальшого розвитку системи вищої військової освіти та особливості провадження освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах і військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (далі – ВВНЗ, ВНП ЗВО) в контексті еволюції поглядів на проблему забезпечення якості освіти, які призвели до змін у понятійному апараті нової редакції Закону України “Про вищу освіту” щодо сутності поняття “якість вищої освіти” та таких її основних складових як “стандарти освіти”, “компетентність”, “результати навчання”.

Ключові слова: *якість; якість освіти; система вищої військової освіти; стандарти освіти; компетентність; результати навчання.*

Мета. Виявити тенденції щодо подальшого розвитку вищої військової освіти в контексті еволюції поглядів на проблему забезпечення якості освіти та відповідних змін, внесених у понятійний апарат законодавства України в освітній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам якості вищої освіти присвячені наукові праці вітчизняних вчених-педагогів та психологів В.Андрущенка, І.Бабина, О.Євсюкова, В.Лугового, О.Овчарука, В.Циби, та ін, а щодо вищої військової освіти – наукові праці А.Вітченка, В.Осьодла, С.Салкуцана, В.Свистун, В.Телеліма, В.Ягупова, де розглядаються теоретичні та методологічні засади якості освіти на основі застосування компетентнісного підходу, впровадження в освітній процес інноваційних педагогічних технологій та сучасних методів моніторингу результатів навчання у вищій військовій школі. Аналіз досліджень і публікацій згаданих авторів значною мірою сприятиме виробленню наукових підходів до забезпечення і гарантування якості підготовки слухачів (курсантів, студентів) закладів вищої військової освіти, виявленню тенденцій щодо подальшого розвитку вищої військової освіти як цілісної системи.

Методи дослідження: системний аналіз і синтез, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу. Будь-яке теоретичне дослідження потребує опису, аналізу та уточнення понятійного апарату конкретної галузі науки. Як зауважував відомий німецький воєнний теоретик Карл фон Клаузевіц, –

“Первая задача всякой теории, это – привести в порядок смутные и чрезвычайно спутанные понятия и представления, и лишь условившись относительно названий и понятий, можно надеяться ясно и легко преуспевать в рассмотрении вопросов и при этом питать уверенность, что находишься с читателем на одной и той же точке зрения” [1, с. 39]. Це повною мірою стосується й педагогічної галузі, що динамічно розвивається як фундаментальна суспільна наука з постійним удосконаленням понятійного апарату. Так, у Законі України від 18.12.2019 № 392-ІХ “Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти” [2] зазнали змін визначення певних категорій, у тому числі, оновлено зміст одного з найважливіших понять – “якість освіти”, що містить у собі дві фундаментальні філософські категорії – “якість” та “освіта”.

Щодо генезису загального поняття “якість”, то процес наукового проникнення в його сутність розпочався з досліджень давньогрецького філософа Аристотеля, який у своїх працях “Категорії” і “Топік” приписує якості чотири можливих контексти: 1) наявність або відсутність природжених, вихідних здатностей і характеристик; 2) наявність властивостей як тих, що з’являються, так і стабільних; 3) властивості і стани, притаманні речі та явищу у процесі їх існування; 4) зовнішній вигляд речі або явища. Демокріт, Г. Галілей, Дж. Локк, І. Кант виділяли в цьому понятті дві притаманні їй складові: об’єктивні якості (тобто такі, які притаманні самим природним речам) та суб’єктивні якості (ті, що містяться лише у людському сприйнятті). І. Кант вважав локківські об’єктивні якості ап’іорними (ідеальними), а суб’єктивні апостеріорними (реальними).

У філософській системі Гегеля вихідними логічними моментами буття визначаються якість, кількість та міра. Закон переходу кількісних змін у якісні розкриває внутрішній механізм розвитку. Якість, вважав Гегель, є внутрішня визначеність буття таким чином, що дещо перестає бути тим, чим воно є, коли воно втрачає свою якість. Кількість є, навпроти, зовнішня до буття визначеність. Третя ступінь буття – міра – є єдністю перших двох, якісна кількість. Гегель акцентував увагу на властивостях якості, які є її проявом в конкретній системі взаємодій чи відносин: “...будучи внутрішньо обумовленими якістю, – зазначав великий німецький філософ, – властивості відкривають можливість її пізнання і “межі” як феномена диференційованості якості від інших якостей” [3, с. 312-313].

За два минулих сторіччя гегелівська концепція якості не зазнала суттєвих змін і знайшла своє підтвердження у сучасних поглядах на сутність та зміст даного феномена. На сьогодні у тлумачних і філософських словниках “якість” визначається як поняття, що виражає: “...внутрішню визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших” [4, с. 1423]; “...об’єктивну й достатньо повну характеристику об’єктів, яка проявляється в сукупності їх властивостей” [5 с. 567]. Є й багато інших тлумачень цієї категорії. Так, наприклад, Й. Кондо поняттям “якість” характеризує результат процесу, тобто, за його твердженням – “якість відноситься до наслідку в причинно-наслідковій залежності ” [6, с. 3]. Більш прагматично це поняття

представлене у міжнародному стандарті якості ISO:9000 (International Organization for Standardization – Міжнародна Організація зі Стандартизації) як ступінь відповідності сукупності притаманних характеристик об'єкта визначеним вимогам. Тобто, спільним у розумінні даної філософської категорії є сукупність властивостей (характеристик) об'єкта та ступінь їх відповідності певним вимогам.

Зазначений підхід до тлумачення категорії “якість” може бути цілком застосований в освітній галузі, оскільки освіта, як і будь-який процес або результат діяльності людини, має визначену якість, що охоплює, зокрема, сферу соціокультурної практики, галузеву систему, спеціально організований процес і результати діяльності. При цьому винятково велике значення мають сама ідея та філософія якості освіти, її наукове осмислення, усвідомлення вирішальної ролі особистісної свідомості, що характеризується потребою в самоосвіті, культурі та методології мислення, в підвищенні загальноосвітнього рівня; здатності особистості до реалізації адаптивних та інноваційних можливостей власної діяльності, світоглядних й соціальних позицій. В ідеалі освіта визначається сучасним рівнем знання і мислення і не залежить від конкретних умов країни, ситуації, періоду або конкретної епохи. Вона є надлишковою по відношенню до миттєвих потреб суспільства, і саме це робить її ресурсом будь-якого розвитку.

Стосовно вищої освіти поняття “якість” не є однозначним. Кількість представлених у педагогічній літературі визначень понять “якість вищої освіти” сягнула вже декількох десятків. З'являються нові визначення (під час суперечливих), що несе відбиток різних підходів: історичного періоду в розвитку вищої освіти; вимог сторін, які зацікавлені в діяльності та результатах закладу вищої освіти (держава, роботодавці, здобувачі освіти, науково-педагогічні працівники) тощо, а відтак – це поняття має різноманітні інтерпретації, що потребує уточнення їх змісту. Так, у закордонній науковій літературі останнім часом спостерігається тенденція до побудови багатовимірних моделей якості вищої освіти. Зокрема, популярною є загальна модель (L. Harvey, D. Green), згідно з якою вирізняють такі складові поняття якості вищої освіти: виключність (прагнення бути кращим за інших); досконалість або стабільність, придатність до певних цілей (відповідність вимогам клієнтів, потребам або бажанням), співвідношення з ціною (можливість та термін повернення інвестицій у вищу освіту) [7, с. 12]. Близькою до їх підходу є модель Ж. Перрі, який додатково виокремлює якість вищої освіти як атрибут, що характеризує постійний розвиток [8, с. 108].

Якщо звернутися до вітчизняної наукової літератури, то треба зауважити, що в ній також існують різноманітні підходи до визначення поняття “якість вищої освіти”. Як стверджує К. Корсак, застосування цього терміну до освіти “порівняно нова справа, викликана самим життям, пошуками як загальноприйнятого його визначення, так і формування засобів вимірювань” [9, с. 121]. Поняття якість щодо освіти, вважає Л. Одерій, “містить комплекс ознак: оволодіння системою знань, навичок і вміння використовувати їх у професійній діяльності” [10, с. 17]. З позиції компетентнісного підходу цю

категорію розглядає Ю. Похолков [11]. На його думку, якість освіти – це комплекс характеристик освітнього процесу, що визначають послідовне та практично ефективне формування компетентності та професійної свідомості. Я. Болюбаш та ін. трактують поняття якості вищої освіти як “... сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства” [12, с.6]. Дещо інше змістове наповнення несе в собі поняття “якість підготовки фахівців”. Так, на думку О.І. Субетто, якість підготовки фахівців – це “інтегральний показник стану навчання і рівня знань студентів” [13, с. 71]. Він включає комплекс ознак (компетентностей), що характеризують оволодіння системою знань і вміння використовувати їх у процесі діяльності.

Тобто, існують різні підходи щодо тлумачення поняття “якість освіти”, які відрізняються один від одного врахуванням складових освітнього процесу, повнотою врахування тих чи інших ознак фахівця, рівня його знань, умінь використовувати їх у практичній діяльності тощо. Розглянуті підходи можна інтегрувати за такими узагальненими критеріями: результативність (якість освіти як результат освітньої діяльності); процесуальність (якість освіти як комплекс характеристик освітнього процесу); комплексність (якість освіти і як процес, і як результат досягнення запланованого результату навчання); ефективність (якість освіти як співвідношення результату навчання і витрат на його досягнення). При цьому варто зауважити, що якість освіти може відбивати сучасні потреби, але може бути націлена на майбутнє. Забезпечувати якість необхідно з урахуванням тенденцій розвитку освіти, в яких найбільш яскраво виявляються як сучасні особливості та потреби освіти, так і її майбутнє.

Отже, актуальним завданням є виявлення та формулювання тенденцій подальшого розвитку освіти в контексті еволюції поглядів на проблему забезпечення якості освіти та змін у законодавстві. Зокрема, у Таблиці 1 наведено порівняння положень Законів України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII та “Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти” від 18.12.2019 № 392-IX стосовно поняття “якість вищої освіти” та її основних складових.

Таблиця 1

Порівняння положень Закону України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII та Закону України “Про вищу освіту” (зі змінами) від 09.08.2019 № 2745-VIII стосовно понять “якість вищої освіти” та її основних складових

Закон України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556-VII	Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти” від 18.12.2019 № 392-IX
1	2
I. Якість вищої освіти (ЯВО)	
ЯВО - відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, стандартом вищої освіти та/або	ЯВО - відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за

договором про надання освітніх послуг	наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості
II. Стандарт вищої освіти (СВО)	
СВО - це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності	СВО – це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності
1) Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ)	1) Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями
_____	2) Стандарти вищої освіти спеціальностей, необхідних для доступу до професій, для яких запроваджене додаткове регулювання, можуть містити додаткові вимоги до правил прийому, структури освітньої програми, змісту освіти, організації освітнього процесу та атестації випускників. Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти для відповідних освітніх програм формується у термінах програмних результатів навчання .
III. Вимоги стандарту вищої освіти до освітньої програми	
1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;	1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
2) перелік компетентностей випускника;	2) перелік обов'язкових компетентностей випускника;
1	2
3) _____	3) вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, та результатів їх навчання ;
4) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання ;	4) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання ;
4) форми атестації здобувачів вищої освіти;	5) форми атестації здобувачів вищої освіти;
5) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти	_____

б)	б) вимоги до створення освітніх програм підготовки за галуззю знань, двома галузями знань або групою спеціальностей (у стандартах рівня молодшого бакалавра), міждисциплінарних освітньо-наукових програм з двох спеціальностей (у стандартах магістра та доктора філософії);
7) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).	7) вимоги професійних стандартів (за їх наявності).
IV. Стандарт освітньої діяльності	
- це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу і наукової установи.	IV. Стандарт освітньої діяльності - це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу і наукової установи.
V. Компетентність	
Це – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти	Це – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей
VI. Освітня програма	
Освітня (освітньо-професійна чи освітньо-наукова) програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї	Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання , що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій). Освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію
1	2
програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти	або не передбачати спеціалізації.
VII. Результати навчання	
Це – сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей , набутих особою у процесі навчання за певною	Це – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати,

освітньо-професійною, освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти	оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів
--	--

Результати порівняльного аналізу понять, представлених у Законах України стосовно якості освіти (див. Таблицю 1), свідчать, що певних відмінностей у розкритті сутності та змісту зазнали ряд дефініцій, які чинять вплив на функціонування системи вищої військової освіти як цілісної системи і розкривають, з одного боку, її додаткові можливості, а з іншого – потребують певного переосмислення, пов'язаного з особливостями підготовки та нарощування кадрового потенціалу для ЗС України та інших військових формувань. Ключовими з представлених понять є “Якість вищої освіти” та її основні складові: “Стандарт вищої освіти”, “Компетентність”, “Результати навчання”.

Так, у новій редакції Закону України “Про вищу освіту” (на відміну від попередньої його редакції) у зміст поняття “Якість вищої освіти” додатково введено деякі положення, а саме:

1) “умови провадження освітньої діяльності” – словосполучення, що багато в чому збігається із змістом поняття “якість освітньої діяльності”. А це перш за все – всебічне забезпечення освітнього процесу вищого навчального закладу і наукової установи, у тому числі: кадрове, навчально-методичне, матеріально-технічне, фінансове та інформаційне.

Коментар. Введення цього додаткового словосполучення у поняття “якість освіти” несе в собі смисл, що стосується не тільки результатів навчання, але й процесу організації та всебічного забезпечення якості освіти. Подібний підхід набуває усе більшого поширення, про що свідчить розроблена модель досконалості Європейської організації менеджменту якості (EFQM Excellence Model). Вона базується на дев'яти показниках. П'ять із них (лідерство, управління персоналом, політика і стратегія, забезпечення ресурсами та ефективність їх використання, технологічні процеси) характеризують якість вищої освіти як можливості, що відображають діяльність установи, а інші чотири (задоволення співробітників, споживачів, вплив на зовнішнє середовище, реалізація потенційних можливостей) – результати, зумовлені можливостями, та зворотний зв'язок від результатів, що спрямований на покращення можливостей. Подібний підхід є достатньо комплексним, стосується проблеми удосконалення якості освіти і має знайти застосування у педагогічній практиці закладів вищої військової освіти.

2) “відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам ... професійних та/або міжнародних стандартів (за наявності)”.

Коментар. Міжнародні стандарти стосуються, у тому числі, й стандартів НАТО, що цілком відповідає закріпленому в Конституції України положенню щодо незворотності стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації

Північноатлантичного договору, а також спонукає органи управління військовою освітою до суттєвого оновлення професійних стандартів у сфері вищої військової освіти;

3) “відповідність потребам заінтересованих сторін... ” (держава, Міністерство Оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, види ЗСУ та роди військ тощо), що досягається відповідно до нової редакції Закону України “Про вищу освіту” шляхом здійснення процедур і заходів системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості.

Процедури і заходи системи внутрішнього забезпечення якості:

визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;

здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;

щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;

забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;

забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;

забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом;

забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації;

забезпечення ефективної системи запобігання та виявлення академічного плагіату у наукових працях працівників вищих навчальних закладів і здобувачів вищої освіти.

Процедури і заходи системи зовнішнього забезпечення якості:

забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості;

забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти;

налагодження доступного і зрозумілого звітування;

проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями.

Коментар. Представлена система забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти є необхідною, але недостатньою умовою підготовки висококваліфікованих фахівців, особливо, що стосується професійної підготовки офіцерських кадрів для Збройних Сил України. Бо професія офіцера, по відношенню до багатьох інших цивільних професій, має значні особливості. Вони пов’язані, перш за все, з покладенням на Збройні Сили України функцій оборони України, захисту її суверенітету,

територіальної цілісності і недоторканності. Відтак, офіцер, як представник Збройних Сил України, несе високу особисту відповідальність: за бойову готовність військового підрозділу (військової частини); за успішне виконання особовим складом бойових завдань у постійно змінюваних, екстремальних умовах впливу стресогенних факторів середовища і діяльності; за ефективне використання сучасних систем озброєння і військової техніки; за бойову підготовку, виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан особового складу, за його здоров'я і життя; за своєчасне та якісне виконання наказів та розпоряджень командирів і начальників. Тому до якості підготовки офіцерів висуваються підвищені вимоги, які повинні реалізовуватися у спосіб, що має гарантувати визначений рівень сформованості необхідних компетентностей та інших професійно важливих якостей.

Гарантування якості освіти визначено пріоритетною проблемою Болонського процесу. Її розв'язання є основою створення європейського освітнього простору. На сьогоднішній день в Європі функціонує мережа з гарантування якості у вищій освіті – ENQA, де розробляються єдині стандарти, методики та рекомендації. У вітчизняній законодавчій базі термін “гарантування якості освіти” уперше з'явився в Законі України “Про освіту” без жодних коментарів щодо сутності, структури і механізмів упровадження цієї категорії в педагогічну практику. У Законі України “Про вищу освіту” цей термін взагалі відсутній. Проте, опубліковано окремі статті у фахових виданнях щодо гарантування якості вищої військової освіти

У зазначених публікаціях визначено найбільш глобальне поняття – “політика гарантування якості військової освіти”. Його сутність полягає у розробленості концептуальних засад щодо створення і регуляції необхідних умов для виконання ВВНЗ та ВВП ЗВО державного замовлення на підготовку військових фахівців з визначеним рівнем сформованості в них необхідних компетентностей. Щодо власне поняття “гарантування якості вищої військової освіти”, то, на нашу думку, його можна розуміти як поруку закладів військової освіти (ВВНЗ є гарантом якості освіти) з виконання державного замовлення на підготовку військових фахівців з рівнем сформованості визначених компетентностей у кожного з них не нижче встановленого [14, 15].

Також у нову редакцію Закону України “Про вищу освіту” (на відміну від попередньої його редакції) додатково введено деякі положення щодо змісту поняття “стандарт вищої освіти”, як складової якості освіти, а саме:

1) “стандарт вищої освіти це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності, – а також, – до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, та результатів їх навчання”. Освітні програми, у свою чергу, визначаються як “єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання...”. Тобто, йдеться про результати навчання, а відповідно – про компетентність – поняття, що в новій редакції зазначеного закону представлене як “...здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити

професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей”.

Коментар. Змістове наповнення поняття “компетентність” у цій редакції закону носить узагальнений характер, що потребує певної адаптації до особливостей практичної підготовки військових фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО. Як варіант – “Компетентність здобувача вищої військової освіти, – на нашу думку, – являє собою інтегральний показник якості його підготовки як доведена ним здатність до постійного самовдосконалення, самоосвіти та готовність до виконання функціональних обов’язків на посаді призначення у військах (силах) в умовах мирного і воєнного часу на основі творчого застосування здобутих знань, сформованих навичок та умінь, інших професійно важливих якостей і ціннісних орієнтацій відповідно до стандартів освіти” [16]. Тут слід зауважити, що не стільки результати академічних знань визначають компетентність, як здатність і готовність їх творчо застосовувати в змінюваних, у тому числі – в екстремальних умовах. При цьому, під поняттям “здатність” розуміється властивість індивіда, який може, уміє здійснювати, виконувати, робити що-небудь, поводити себе певним чином [4, с. 360], а “готовність (готовий)” – стан індивіда, який набув досвіду, досяг високої майстерності, підготувався до чого-небудь [4, с. 194]. У наведеному визначенні варто проаналізувати словосполучення “доведена здатність” і надати відповідь на запитання – кому має довести цю здатність здобувач освіти? Безумовно – викладачеві, контролюючим особам, колегам. А головне – собі. Слухач (курсант, студент) з першого дня навчання повинен бути вмотивованим на рефлексію, самоаналіз діяльності та самовдосконалення, без чого він не зможе стати активним суб’єктом навчання, а залишиться лише пасивним споживачем наданої інформації.

За такого підходу висувуються певні вимоги до компетентностей, а саме:

компетентності мають формулюватися просто та однозначно розумітися всіма зацікавленими особами (замовниками, здобувачами, викладачами, управлінцями);

компетентності повинні бути діагностичними, і для їхнього діагностування може використовуватися кваліметричний інструментарій (або розроблений набір вимірювальних засобів), що дозволяє об’єктивно оцінювати і вимірювати ступінь сформованості компетентностей у вигляді кількісної оцінки;

стиль і термінологія формулювань компетентностей повинні бути зорієнтовані на кінцевий результат (наприклад: “здатний”, “готовий”, “володіє” тощо);

варто розділяти компетентності на ті, що повинні бути сформовані у процесі навчання, і ті, на формування яких має бути спрямована вся система виховання й навчання людини;

набір компетентностей має бути мінімізований за ознаками достатності досягнення цілей освіти й завдань професійної діяльності, де не повинно бути надуманих компетентностей, які не спонукають здобувача освіти до активного

оволодіння ними і які неможливо ні оцінити, ні виміряти наявним інструментарієм.

2) “...стандарти вищої освіти спеціальностей, необхідних для доступу до професій, для яких запроваджене додаткове регулювання, можуть містити додаткові вимоги до правил прийому, структури освітньої програми, змісту освіти, організації освітнього процесу та атестації випускників”.

Коментар. Це положення нової редакції Закону України “Про вищу освіту”, відносно його попередньої редакції, суттєво розширює кордони автономії закладів вищої освіти, що дозволяє їм самостійно та оперативно реагувати на постійно змінювані умови зовнішнього і внутрішнього середовищ, в яких функціонує система вищої освіти, вносити необхідні зміни в структури і зміст освітніх програм, в організацію освітнього процесу тощо. Це розкриває додаткові можливості і в підготовці військових фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО і разом з тим підвищує їх відповідальність за результати освіти.

3) “стандарти вищої освіти ...використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та ... результатів навчання за відповідними спеціальностями”, де ключовим поняттям є результати навчання, “...які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів”.

Коментар. На особливу увагу в наведеному положенні нової редакції закону, на нашу думку, заслуговує теза щодо результатів навчання, які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів та які можна оцінити і виміряти. Як писав відомий математик А. Лебег: “Нема жодної наукової галузі і жодної царини життєдіяльності, де б не виникала потреба вимірювання властивостей будь-якої природи, – і далі, –...потрібно було б створити таку теорію, яка могла би прикладатись одночасно до об’ємів, до температури, до апетиту, до державного бюджету, до родючості ґрунту, до розуму, до рівня води в Сені, до здивування й т. д. і, зокрема, до величини числа, яке вимірює величину”. [17, с. 154].

Проблема розроблення теорії вимірювання стосовно гуманітарних наук (соціологія, соціальна психологія, психологія, педагогіка, політологія, правознавство, етика, естетика та ін.) й досі залишається перманентно актуальною, що здебільшого пов’язане з формалізацією змісту досліджуваних явищ, а отже, із представленням цих явищ комплексом властивостей у певній символіці, хоча в останні десятиріччя гуманітарні науки досить швидко математизуються і стають до певної міри “точними”.

В якості такої універсальної теорії вимірювання у сфері гуманітарних і природничих наук може виступати теорія кваліметрії (квалі - якість, метрія-вимірювання), що пов’язане, перш за все, із розробленням системи відповідних критеріїв та показників якості освіти [18]. Такими показниками в педагогіці виступають компетентності. Математичний вираз інтегрального показника сформованості компетентностей можна представити так:

$$Q = \sum_{i=1}^n K_i G_i, (0 \leq Q \leq 1),$$

де:

Q – інтегральна компетентність (якість підготовки військового фахівця);

K_i – ступінь сформованості кожної з компетентностей ($0 \leq K_i \leq 1$);

G_i – коефіцієнт вагомості кожної з визначених компетентностей, $\sum_{i=1}^n G_i = 1$.

Отже, якість підготовки військових фахівців у ВВНЗ та ВНП ЗВО є інтегральним показником суми добутоків ступеня сформованості кожної з визначених компетентностей та відповідного їй коефіцієнта вагомості. При цьому чим точніше побудована оцінка та повніше враховуються характеристики, тим успішнішим може бути управління якістю освіти. Подібна гіпотеза знайшла своє віддзеркалення в методології TQM (Total Quality Management) як комплексній системі, орієнтованій на постійне підвищення якості й мінімізацію витрат, яка базується на основоположному принципі «поліпшенню немає меж» і характеризується спеціальним поняттям – «постійне поліпшення якості» (quality improvement).

Отже, проведений аналіз еволюції поглядів на проблему забезпечення і гарантування якості освіти та відповідних змін, внесених у понятійний апарат законодавства України в освітній сфері дозволяє виявити певні тенденції щодо подальшого розвитку вищої військової освіти, а саме:

багатоваріативність навчально-методичної роботи: самостійне визначення вищими навчальними закладами форм і методів навчального процесу, впровадження прогресивних педагогічних технологій та різних форм контролю якості підготовки здобувачів вищої військової освіти, навчання за індивідуальними навчальними планами;

демократизація управління вищою освітою: розширення прав та повноважень вищих навчальних закладів, удосконалення їх структури, здійснення міжнародного співробітництва тощо;

оптимізація змісту освіти на основі впровадження в освітній процес розроблених компетентісно-змістових модулів та апарату вимірювання рівня сформованості компетентностей із застосуванням теорії кваліметрії;

розроблення нового покоління професійних стандартів освітньої діяльності та вищої освіти з урахуванням стандартів НАТО;

розроблення державної політики гарантування якості вищої військової освіти та активізація державних зусиль щодо її виведення на рівень міжнародних стандартів і досягнень в цій сфері;

впровадження в освітній процес інформаційних, інформаційно-комунікаційних, особистісно орієнтованих педагогічних технологій і технологій дистанційного навчання та імітаційного моделювання.

Висновки. Метою вищої військової освіти є підготовка професійно компетентного, ініціативного, творчого офіцера, наділеного почуттям обов'язку

і відповідальності перед суспільством, здатного швидко адаптуватися до сучасного світу. Його характерними рисами мають стати підвищення ролі особистості, інтелектуалізація діяльності у контексті швидких змін техніки і технологій, інтенсивне входження в еру інформаційного суспільства, постійне самовдосконалення й самоосвіта, розширення та поглиблення сфер наукового дослідження.

Відповідно до мети дослідження у статті виявлено тенденції щодо подальшого розвитку вищої військової освіти в контексті еволюції поглядів на проблему забезпечення та гарантування якості вищої військової освіти і відповідних змін, внесених у понятійний апарат законодавства України щодо сутності поняття “якість вищої освіти” та її основних складових, а саме: “стандарти освіти”; “компетентність”; “результати навчання”.

Перспективними на думку авторів, є дослідження проблем моніторингу якості освіти та управління змінами в системі вищої військової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клаузевиц К. О войне / К. Клаузевиц.– М.: Эксмо; СПб.: Terra Fantastica, 2003. – 864 с.
2. Закон України від 18.12.2019 № 392-ІХ “Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти”.
3. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. – Мн. : Изд. В.М. Скакун, 1988. –1442 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.-Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1426 с.
5. Советский энциклопедический словарь / Науч.-ред. совет: А.М. Прохоров (предс.) и др. – М.: Сов. энциклопедия, 1981. – 1600 с.
6. Кондо Й. Управление качеством в масштабах компании: становление и этапы развития. – Пер. с англ. – Киев: Издательский дом «АДЕФ-Украина, 2007. – 256 с.
7. Harvey L. Defining quality / L. Harvey, D. Green // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 1993. – Vol. 18(1). – P. 9–34.
8. Parri J. Quality in Higher Education / J. Parri // Management. – 2006. – №2(11). – P. 107–111.
9. Корсак К.В. Якість педагогічних вимірювань: нерозв'язана проблема // Освіта і управління. – 1999. – № 3. – С. 130.
10. Одерий Л.П. Основы системы контроля качества обучения: Учеб. пособие. – К.: ИСИО, 1995. – 32 с.
11. Похолков Ю.П. Управление качеством инженерного образования // Университетское управление: практика и анализ. – 2004. – № 5-6 – С. 121-125.
12. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти / Укладачі: Я.Я. Болубаш, К.М. Левківський, В.Л. Гуло та ін. – К.: МОН України, ІТЗО, 2007. – 76 с.
13. Субетто А.И. Категория качества и эффективности в теории педагогических систем // Управление качеством подготовки специалистов в высшей школе. – Горький, 1989. – 127 с.
14. Зельницький А.М., Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах. Вісник Черкаського університету. Серія пед. науки. – Ч., 2017. – № 6. – С. 71–83.
15. Зельницький А.М. Вища військова освіта – проблема гарантування якості / Зельницький А.М. // Вісник НАОУ. – 2012. – № 1(26). – С. 23–25.

16. Зельницький А. М. Компетентнісна модель випускника ВВНЗ – складова системи підготовки військових фахівців / Зельницький А. М., Удовенко П. І., Серветник Р. М. // Вісник Національної академії оборони України. – 2009. – № 3 (11). – С. 21–26.
17. А. Лебег. Об измерении величин. — М., 1960. — С. 154.
18. Азгальдов Г. Г., Райхман Э. П. О квалиметрии. – М.: Издательство стандартов, 1972. –172 с.

REFERENCES

1. Klauzevyts K. (2003) O voine [On War]. M.: Eksmo; SPb.: Terra Fantastisa. – P.864. (in Russian).
2. Zakon Ukrainy vid 18.12.2019 № 392-ІKh “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vdoskonalennia osvithoi diialnosti u sferi vyshchoi osvity” (the Law of Ukraine “On Amendments to Some Laws of Ukraine on Improving Higher Education Educational Activities”). (In Ukrainian)
3. Hrytsanov A.A. (1988) Noveyshyy fylosofskyy slovar’ [The newest philosophical dictionary].Mn. : Yzd. V. M. Skakun – P.1442 (in Russian).
4. Busel, V. T. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Big Ukrainian explanatory dictionary]. Kyiv: Perun.- P.1426. (in Ukrainian).
5. Sovetskyi entsyklopedycheskyi slovar (1981) [Soviet encyclopaedical dictionary] Nauch.-red. sovet: A.M. Prokhorov (preds.) y dr. – M.: Sov. entsyklopedyia, – 1600 p. (in Russian)
6. Kondo Y. (2007) Upravlyenne kachestvom v masshtabakh kompanyy: stanovlyenne y etapy razvytyia. (Qual Company-wide quality management: formation and stages of development. ity Management)– Kyev: Yzdatelskyi dom «ADEF-Ukrayna. – 256 p. (In Russian).
7. Harvey L. Defining quality / L. Harvey, D. Green // Assessment and Evaluation in Higher Education. – 1993. – Vol. 18(1). – P. 9–34.
8. Parri J. Quality in Higher Education / J. Parri // Management. – 2006. – №2(11). – P. 107–111.
9. Korsak K.V.(1999) Yakist pedahohichnykh vymiriuvan: nerozviazana problema [The quality of pedagogical measurement:unsolving problem].– P. 130 (in Ukrainian).
10. Oderyi L.P. (1995) Osnovy systemy kontrolya kachestva obuchennia [Fundamentals of education quality control system] Ucheb. posobye. – K.: YSYO. – P. 32 (in Russian).
11. Pokholkov Yu.P.(2004) Upravlyenne kachestvom ynzhenernoho obrazovannia (Management of engineering education quality). Unyversytetskoe upravlyenne: praktyka y analiz. - P. 121-125 (in Russian).
12. Kompleks normatyvnykh dokumentiv dlia rozroblennia skladovykh systemy haluzevykh standartiv vyshchoi osvity [Complex of normative documents for development of constituent systems of industry standards of higher education] / Ukladachi: Ya.Ia. Boliubash, K.M. Levkivskiy, V.L. Hulo ta in. – K.: MON Ukrainy, IITZO, 2007. – 76 p.
13. Subetto A.Y.[1989] Katehoryia kachestva y efektyvnosty v teoryi pedahohicheskyykh system [The Category of quality and efficiency in the theory of pedagogical systems] – Gorkyi – P.127 (in Russian)
14. Zelnytskyi A.M. (2017), Kontseptualni zasady harantuvannia yakosti pidhotovky maibutnykh ofitseriv Zbroinykh syl Ukrainy u vyshchykh viiskovykh navchalnykh zakladakh [Conceptual bases of quality training guaranteeing of future officers of the Armed Forces of Ukraine in the higher military educational institutions]. Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia ped. Nauky, 71-83 (in Ukrainian).
15. Zelnytskyi A.M. (2012) Vyshcha viys'kova osvita – problema harantuvannia yakosti [The higher military education - a problem of quality assurance]. Visnyk Natsional'noyi akademiyi obrony Ukrayiny, 23–25 (in Ukrainian).
16. Zelnytskyi A.M. (2009) Kompetentnisna model vypusknika VVNZ – skladova systemy pidhotovky viys'kovykh fakhivtsiv [The Competent model of a graduate of the HMEI - a part of the

military specialists training system]. Visnyk Natsional'noyi akademiyi oborony Ukrayiny, 21–26 (in Ukrainian).

17. A. Lebeh (1960). Ob yzmerenyu velychyn [On Evaluation] — М., - P. 154. (in Russian).

18. Azghaldov H. H., Raikhman Ye. P.(1972) O kvalymetryu [On Qualimetry]. – М.: Yzdatelstvo standartov – P. 172 (in Russian).

РЕЗЮМЕ

Андрей Зельницький,
кандидат педагогических наук, профессор
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского
Олег Заболотный,
кандидат военных наук, доцент
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского

Качество высшего военного образования в контексте изменений в законодательстве Украины

В статье рассмотрены тенденции дальнейшего развития системы высшего военного образования и особенности осуществления образовательной деятельности в высших военных учебных заведениях и военных учебных подразделениях высших учебных заведений в контексте эволюции взглядов на проблему обеспечения качества образования, привели к изменениям в понятийном аппарате новой редакции Закона Украины «О высшем образовании» относительно сущности понятия «качество высшего образования» и таких ее основных составляющих как «стандарты образования», «компетентность», «результаты обучения».

Ключевые слова: качество; качество образования; система высшего военного образования; стандарты образования; компетентность; результаты обучения.

SUMMARY

Andrii Zelnytskyi,
PhD (Pedagogical Sciences), Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy
Oleg Zabolotnyi,
PhD (Military Sciences), Associate Professor
National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy

Quality of higher military education in the context of changes in the legislation of Ukraine

Introduction *The article deals with the tendencies of further development of the higher military education system and peculiarities educational activity in the higher military educational institutions and military educational units of higher education institutions in the context of the evolution of perspectives on education quality ensuring and changes made to the definitions in the new edition of the Law of Ukraine “On Higher Education” concerning essence of the concept of “quality of higher education” and its main components, namely “education standards”, “competence”, “learning outcomes”.*

Purpose. *The purpose of the paper is to define tendencies of further development of higher military education in the context of the evolution of perspectives on education quality ensuring and changes made to the definitions of Ukrainian legislation in the educational sphere.*

Methods. *The study was conducted using the following theoretical methods: analysis and synthesis, induction and deduction, comparison, classification, generalization and systematization.*

Results. *The concept of “quality of higher education” and its main components, namely “education standards”, “competence”, “learning outcomes” are determined in the article, its interrelations and interdependencies in the educational system of the HMEI are observed.*

Originality. *According to the purpose of the paper, tendencies of further development of higher military education in the context of the evolution of perspectives on education quality ensuring and changes made to the definitions of Ukrainian legislation in the educational sphere are defined.*

Conclusion. *The article presents the view of the tendencies of further development of higher military education in the context of the evolution of perspectives on the problem of education quality ensuring, guaranteeing quality of higher military education and changes made to the definitions in the new edition of the Law of Ukraine “On Higher Education” concerning essence of the concept of “quality of higher education” and its main components, namely “education standards”, “competence”, “learning outcomes”. The directions for future research are study off education quality and change management monitoring in the system of higher military education.*

Key words: *quality; quality of education; system of higher military education; education standards; competence; learning outcomes.*